

VISZONTVÁLASZ C. TÓTH NORBERT „GONDOLATAIRA”¹

Mielőtt – az adott keretek közt szükséges rövidséggel – bármilyen részlet tárgyalására térnék, meg kell állapítanom, hogy C. Tóth Norbert fenti válaszában kritikai megjegyzéseim zömére egyáltalán nem reagált. Az általa „gyakorlati problémák” néven nevezett hibák közül mindössze 16-ot nevez meg,² az „elméleti problémák” között pedig – az elbeszélő források lényegében ötletszerű felhasználásának beismerésén túl – csak a *datum-actum* kérdést veti fel. Csakhogy fenti írásomban messze nem csupán 16 eset szerepel, amikor C. Tóth Norbert a választott témájába vágó oklevelet vagy egyéb forrást hanyagul dolgozta fel, illetve nyilvánvalóan kézbe sem vette, hanem ennél sokkal több;³ és akkor még nem beszéltünk, pontosabban C. Tóth Norbert hallgat olyan – ha úgy tetszik: gyakorlati – problémákról, mint például Mária királynő két légből kapott, 1384 márciusára és augusztusára tett esztergomi tartózkodása; a politikatörténeti nonszenszek, melyek között különösen érdekes Mária és Zsigmond esküvőjének a valóságosnál hónapokkal korábbra tétele, a győri találkozó helyének elhagyása, idejének és résztvevőinek eltévesztése, Zsigmond örgróf fiktív zólyomlipcsei tartózkodása valamint az 1386. július 25-i rajtaütés helyének hibás megjelölése; a munka számos archontológiai pontatlansága illetve Korbáviai György Gergelyesítése; Erzsébet királynő fogásba esésének és rabságának említetlen maradása; a *referator* fogalom önkényes bevezetése és illogikus használata; a kápolnaispán 1375 utáni tevékenységének hiányos ismerete vagy éppen a lengyel helynevek pontatlan azonosítása és következtelen írásmódja. A *datum-actum* melletti módszertani hibáiról alább, az „elméleti problémák” között tesztek majd említést. Nem ok nélkül írtam 13 oldalnyi művéről 19 oldalas hibajegyzéket.

Ha tehát a C. Tóth Norberttől feljebb leírtakban semmi kivetnivalót sem találnék, akkor sem látnám okát, hogy művéről véleményemet megváltoztassam. Ámde találok.⁴

1.) C. Tóth Norbert válaszában második bekezdésében azt írja, hogy 2003-ban megjelent könyvem⁵ „szakmai tisztesség okán” használta, az általa már 2000-tól összegyűjtött anyag jelzeteit helyettesítve az én munkámra hivatkozással, „igaz nem minden esetben”. E ponton nem ártott volna – már csak a „szakmai tisztesség okán” – megemlékezni arról, hogy, ha emlékezetem nem csal, 2001. június 21-én megkapta frissen megvédett PhD-disszertációm, melynek 2. és 3. kötete lényegében épp azt az 1384–87-es adatbázist tartalmazta, amit C. Tóth Norbert saját bevallása szerint szorgalmasan gyűjtött könyvem 2003-as megjelenéséig. Ráadásul utóbb még buzdított is az adatbázis mielőbbi megjelentetésére. Mindezek után mellbevágó C. Tóth Norberttől a következőt olvasni: „Mária királynő tartózkodási helyeinek összeállítását teljesen előlről kellett kezdeni.”⁶

¹ A rövidítések feloldását lásd fenti írásomban.

² Az egyik oklevél jelzetét elgépelte: DF 258 070 helyett 283 070 olvasandó. Két esetben vitatkozik megállapításaimmal, szerintem alaptalanul: a DL 7213-hoz ld. fenti kritikám idevágó, a 47–50. jegyzetre utaló bekezdését a főszövegben, a DL 58 626-hoz uo. a 112–113. jegyzetekre utaló bekezdést.

³ A C. Tóth Norberttől megadott 16 eseten kívül ld.: DF 220 035, DL 7193; DL 7086; DL 6967; DL 100 187; DL 100 196; DL 89 523; DL 6955; DF 262 093; DL 35 894; DF 262 205; DF 248 796; BÁNFFY (C. Tóth Norbert rövidítése) I. 379; DL 50 040; DL 58 639; DL 50 039; DL 42 350; DIPL. EML. (C. Tóth Norbert rövidítése) III. 590; DL 39 380; DF 244 337; DF 249 142; DL 7031; PAULUS DE PAULO 6. (1383. október 24. kapcsán); DF 290 644; DL 7219; DF 71 891.

⁴ És itt nem a lényegtelen dolgokra gondolok, mint pl. az uralkodók sorszámának írásmódja. C. Tóth Norbert nem érti (ld. fenti válasza 23. jegyzetét), hogy a tőle idézett „Károly (II.) [sic!] koronázása” szavak közé miért illesztettem a „sic!”-et. Egyszerűen arról van szó, hogy szerintem helyesebb lett volna a „II. Károly” forma, a C. Tóth Norbert-i változat ugyanem uralkodót, hanem inkább futballistát juttat az ember eszébe. Túl nagy jelentősége azonban ennek nincs. Az ügyet természetesen nem nyelvröködésből, hanem azért vettem fel kritikai írásomba, mert C. Tóth Norbert „Károly (II.)” koronázását két helyen is kétnaposnak (1385. december 30–31.) teszi meg, ami számomra új volt, s még meglepőbb, hogy mindkétszer énraám hivatkozott, jóllehet én azt teljes egyértelműséggel 1385. december 31-einek írtam. (ENGEL – C. TÓTH: Itineraria 37. 33. jegyzet; uo. 163. 36. jegyzet; SÜTTŐ: Anjou-Magyarország I. 109. valamint fenti írásomnak a 142–144. jegyzetekre utaló bekezdése.)

⁵ SÜTTŐ: Anjou-Magyarország.

⁶ ENGEL – C. TÓTH: Itineraria 13.

2.) Mindazonáltal C. Tóth Norbert művéhez bizonyára szolgált alapul egy, az enyémtől független adatgyűjtés is; ezt nem csak az az egyetlen 1383-as oklevél bizonyítja, melynek általam rosszul megadott keltezési helyét kijavítja,⁷ hanem elsősorban hibái tömkelege. Azt ugyanis nem feltételezem, hogy az önállóság látszatának kedvéért rontotta el számos helyen azt, amit általa használt munkámban – egyrészt az okmánytárban, másrészt az ezek alapján készült táblázatokban – olvasott, olvashatott, vagy olvasnia kellett volna. Hangsúlyozni kell ugyanis, hogy ezekben az esetekben nem egyszerű tévesztésekről van szó, amelyek óhatatlanul becsúsznak mindenkinek, aki dolgozik, hanem arról, hogy kezében tartotta a helyeset, aztán meg minden indoklás nélkül leírta a helytelen. Tévedni emberi dolog, de nemtörődöm módon elrontani azt, ami egyszer már jól megvolt, finoman szólva is embertelen cinizmus.

3.) Hogy készülhetett az az adatbázis, amire C. Tóth Norbert az én munkám mellett támaszkodott? Az oklevelek személyes átnézése terén ugyanis, ahogy politikusokról mondanák, C. Tóth Norbert minden bizonnyal „valótlant állított”. Munkájában két helyen is határozottan azt írja, hogy feldolgozott minden vonatkozó királynői és királynéi oklevelet: „Mária királynő, Erzsébet és Borbála királynék esetében átnéztem minden általuk kiadott oklevelet”,⁸ illetve: „Mária királynő, Erzsébet és Borbála királynék itineráriumaihoz, mivel abban az összes, általuk kiadott oklevél adatát felhasználtam, személynévmutató is tartozik. E mutatóban megtalálhatók az egyes okleveleken szereplő *relatorok* nevei, továbbá helyet kaptak a különböző kancelláriai feljegyzések is (*commissio propria, deliberatio baronum*).”⁹ Csakhogy ez aligha lehet igaz. Az itinerárium szempontjából fontos darabok elhagyása mellett – két ilyen esetet most már C. Tóth Norbert is elismer, a többiről egyelőre nem vesz tudomást, ld. feljebb – különösképp jellemző, hogy a kancelláriai jegyzetek közül is kimarad legalább 19! E viszonylag ritka, jószerivel csak az eredeti példányokon, de ott sem sűrűn megfigyelhető feljegyzés ugyanis ordítóan elválik az egyéb szövegtől; ha tehát valaki, mint C. Tóth Norbert, ezt gyűjti, akkor okvetlenül észre is veszi – amennyiben valóban vet egy pillantást az oklevélre.¹⁰

4.) A 3. pontban említett mulasztás nemcsak etikailag,¹¹ hanem szakmailag is súlyos hiba. Az oklevelek keltezése és kiállításuk tényleges ideje közti fölöttébb bizonytalan korreláció sürgetően megköveteli ugyanis, hogy minél több adatot gyűjtsünk össze – és ezzel elérkeztünk az „elméleti problémákhoz”. Itt korántsem csak a *datum–actum* kérdést kellene tárgyalni, ám C. Tóth Norbert hallgatással mellőzi módszertani kifogásaim többségét. A fontosabbak: a hivatkozási alapul szolgált oklevelek megpecsételését rendszerint nem tünteti fel; elmulasztotta a különböző itineráriumok összevetését,¹² melynek elvégzése súlyos malőröktől óvhatta volna meg, például felhívhatta volna figyelmét arra, hogy a völegényt kifejejtette az esküvőről; általában – néha teljesen alaptalanul – a nagypecsétes oklevelek keltezési helyét feltétlenül azonosnak veszi Mária tartózkodási helyével, néha nem, de mindig indoklás nélkül. Különösen irritáló bődületes politikatörténeti ignoranciája. Az uralkodói itinerárium a politikai történet segédeszköze, elkészítéséhez azonban elengedhetetlen a tárgyalt korszakban való jártasság, máskülönben – ahogy ez C. Tóth Norbert esetében be is következett – a tudatlanság hibákhoz vezet, amelyek aztán még ki tudja meddig fognak kísérteni a történeti irodalomban. Igencsak furcsa tehát, hogy C. Tóth Norbert fenti válaszában az én munkamódszeremben lát

⁷ Az illető helynevet most fényképen is közli, teljesen fölöslegesen, mert e korrekció jogosságát fenti kritikámban már egyértelműen elismertem (6. jegyzet és a 98. jegyzetre utaló bekezdés a főszövegben).

⁸ ENGEL – C. TÓTH: Itineraria 13.

⁹ ENGEL – C. TÓTH: Itineraria 14.

¹⁰ E tekintetben elgondolkodtatóak C. Tóth Norbert feltűnően sűrű könyvészeti pontatlanságai is: sok egyéb mellett például a CDM 15. kötetének kiadóját – a 11. kötetével összekeverve – rosszul adja meg (ENGEL – C. TÓTH: Itineraria 28.); rossz évszámot ír ki belőle (ENGEL – C. TÓTH: Itineraria 56., és uo. 30. jegyzet); ugyanazon oklevél két teljes szövegű közlését pedig (CDM XI. Nr. 357. és FEJÉR X/8. 177–8.) két külön oklevélként fogja fel (ENGEL – C. TÓTH: Itineraria 56. és uo. 14. jegyzet).

¹¹ Van valami nagyon szomorú – és tudományos közéletünknek már-már a politikaival közös oldalára rámutató – abban, ahogy C. Tóth Norbert kétes állításaival és igénytelen munkájával előáll, a lelepleződés, egyszersmind azonban a következmény-nélküliség biztos tudatában.

¹² Pedig már SEBESTYÉN Béla (A magyar királyok tartózkodási helyei. Budapest, é. n. [1938.]) gondolt erre.

veszélyt: „könnyen eljuthatunk oda, miszerint nem lehet esemény- illetve politikátörténetet írni”. Én ugyanis megpróbáltam politikátörténetet írni, és sikerült;¹³ ő ebbe belenézett, hivatkozik is rá – de úgy látszik, nem olvasta. Ezek után nem az a kérdés, lehet-e politikai történetet írni, hanem hogy érdemes-e.

5.) A *datum-actum* kérdésre térve: mindenekelőtt megtévesztő csúsztatás az én elméletéről beszélni. Aki olvasta munkámat, láthatta, hogy semmiféle új elméletet nem állítok fel, hanem mások – pl. Julius Ficker, Szentpétery Imre és Érszegi Géza – eredményeit alkalmazom a késő Anjou-kori forrásanyagra.¹⁴ Amit ők más, főleg német, illetve Árpád-kori magyar oklevelek esetében kiderítettek, az – korántsem meglepő módon – a tárgyalt korszakban is igaznak bizonyult.¹⁵

Miről is van szó? A múltat vizsgáló medievista számára a középkori oklevelek keltezése sok szempontból, nem utolsósorban az uralkodói itineráriumok miatt, igen nagy fontosságú. A kortársak azonban az oklevélben nem történeti forrást, hanem a mindennapi jogélet eszközét látták, ennek keltezése pedig – a benne foglalt jogi tény hatályának kezdetét jelölő időpontként – számukra szintén nem történeti, hanem jogi jelentőséggel bírt. Ennek megfelelően, mint ezt számos példa bizonyítja, nem tartották különösebben lényegesnek, hogy az irat keltezése egybeessen annak tényleges kiállításával. Az elsődlegesen jogi jelentőségű oklevéldátum történeti hasznosításakor tehát nagyon óvatosnak kell lenni.

Az itineráriumok terén ez annyit jelent, hogy meg kell szabadulni egyfajta, jobb híján második naivitásnak nevezhető leegyszerűsítéstől. Az itinerárium-készítés őskorában többen még meg lehetek győződve arról, hogy az oklevél keltezése és uralkodói kibocsátója összetartoznak, azaz a keltezés megadná a kibocsátó tartózkodási helyét és idejét. Ez az elképzelés a különböző uralkodói pecsétek alatt ugyanazon keltezési idővel, de eltérő hellyel kibocsátott oklevelek egyre növekvő kiadottsága miatt tarthatatlanná vált, s bevezetésre került azon segédelmélet, miszerint a keltezés nem szükségszerűen adja meg a kibocsátó tartózkodási helyét és idejét, csak akkor, ha az oklevél az uralkodó közvetlen közelében lévő – vagy annak kikiáltott! – pecséttel lett megerősítve: akkor azonban feltétlenül. Ez az egyre gyengébb lábakon álló sematizáló elképzelés tehát az, amitől a fentiek értelmében minél hamarabb meg kellene szabadulni, különben nem marad más, mint a C. Tóth Norbert-i út: például Diósgyőrből Budára két nap alatt (12. évét be nem töltött királylánykának, a nagy semmiért kitalálva),¹⁶ vagy esetleg egy könnyed háromnapos, 500 km-es vágta Zólyomlipcse és Prága között, Luxemburgi Zsigmond elképzelt főszereplésével.¹⁷

¹³ Legalábbis megírni – hogy eredményeim mennyire lesznek időállóak, majd elválnak.

¹⁴ SÜTTŐ: Anjou-Magyarország 207–218, e ponton különösen 208–9.

¹⁵ C. Tóth Norbert válasza nagyobb hányadában a tőlem ez ügyben leírtak cáfolatával kísérletezik. Ellenvetései azonban adataim érvényét – az 1383. május 7-i kivételével, melynek tévességét már fenti kritikámban is elismerem – nem érintik. Az egyes keltezések kapcsán általában elég tehát a korábbiakra hivatkoznom: 1.) 1383. november 5.: SÜTTŐ: Anjou-Magyarország 211–2. 2.) 1383. július 31. – augusztus 1.: uo. 214–5. 3.) 1384. október 10.: uo. 215. 4.) 1385. január 20.: uo. 215. 5.) 1385. május 25.: uo. 215–6; jellemző, hogy ezt még C. Tóth Norbert is kihagyta itineráriumából. 6.) 1386. február 2.: uo. 216; C. Tóth Norbert felhívja a figyelmet a konvent e tárgyban kelt másik oklevelére, amit köszönök, de ez semmit se változtat azon, hogy az általam hivatkozott példány antedatált, amit egyébként maga C. Tóth Norbert is elismer. 7.) 1386. március 22.: uo. 216–7. Az oklevél C. Tóth Norberttől felvetett hamisítása ellen szól: a) a kései keltezési időpont; ilyen dátummal inkább Mária ugyane tárgyban tett adományát lett volna érdemes interpolálni; b) Károly korábbi oklevelével kapcsolatban α) az, hogy szövegét nem ismerjük, a jászói konvent 1386. február 2-ei *privilegium*-a csak tartalmilag írja át azt; β) legfőképp pedig az, hogy a két adományozási formula közt lényegi eltérés nincs: a tartalmi átírásban álló *nova donatio* az egyenes ágú leszármazók örökösödését biztosította, a március 22-ei oklevél pedig épp őket írta körül (mint ahogy Mária királynő e tárgyban kelt, 1386. február 5-éről keltezett oklevele e leszármazókat meg is nevezi). 8.) 1383. május 31. – június 2.: uo. 213–4, valamint ld. fenti kritikámban az ehhez írtakat (a 124. jegyzetre utaló és az arra következő bekezdést a főszövegben).

¹⁶ Ld. a 15. jegyzet 8.) pontját.

¹⁷ 1385. július 6-tól 9-ig. Autópályán, a legrövidebb úton ma 480 km. Zsigmond persze 1385. július 6-án nem lehetett és nem is volt Zólyomlipcsén, ld. fenti kritikám utolsó előtti bekezdését.